

בבקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף טו

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

הערה חשובה: המילים המודגשות הן תמצית העניינים וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כסיכום מהיר.

דף טו

בין מים העליונים למים התחתונים

מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית, וראהו בן זומא, ולא עמד מלפניו. אמר לו רבי יהושע, מאין תבוא ולאין בן זומא, שלבך טרוד?

אמר לו בן זומא, צופה הייתי במעשה בראשית, ומתבונן, בין מים העליונים למים התחתונים, ואין בין זה לזה במקום חיבורן, מקום קשרי כיפת הרקיע בקרקע, אלא שלש **אצבעות בלבד**. שנאמר, "וְהָאֲרֶץ הִיְתָה תְּהוֹ וְנִהוּ וַחֲשָׁדָה עַל פְּנֵי תְּהוֹם וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם" (בראשית א' ב'), כמו יונה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת.

אמר להם רבי יהושע לתלמידיו, עדיין בן זומא מבחוץ, כלומר לא נכנס להבין ולדעת הדבר על בריו. שהרי הכתוב "וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם" מדבר ביום הראשון של הבריאה, והבדלה בין מים עליונים למים תחתונים היתה ביום שני, שנאמר בו, "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מְבַדֵּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם" (בראשית א' ו').

ואמר רב אחא בר יעקב שההבדל בין מים עליונים למים תחתונים הוא כמלא נימא כלומר כעובי שיערה.

ורבנן אומרים שההבדל בין מים עליונים למים תחתונים, הוא כרווח שיש בגודא דגמלא, הוא גשר העשוי מלוחות סמוכים זה לזה, שיש בין לוח ללוח רווח מועט.

ומר זוטרא או רב אסי אמרו, שההבדל בין מים עליונים למים תחתונים הוא כרווח שיש בין שתי גלימות הפרוסות זו על זו.

ויש אומרים, שההבדל בין מים עליונים למים תחתונים, הוא כרווח שיש בין שתי כוסות הכפופות זו על זו.

אחר קיצץ בנטיעות

לעיל נתבאר, שכשנכנס אחר בפרדס, קלקל ועיוות. וכך היה הדבר.

ראה את מיטטרון, שניתן לו רשות לשבת, לכתוב את הזכויות של ישראל. ואמר, הלא למדנו, שלמעלה אין לא ישיבה, ולא תחרות, ולא עורף, שיש להם פנים מכל צד, ולא עיפוי כלומר עייפות, שמא חס ושלום שתי רשויות הן.

הוציאו את מיטטרון, והיכוהו שיתין פולסי דנורא, כלומר ששים הכאות במקל של אש. ואמרו לו, מדוע כשראית את אחר, לא קמת מפניו.

וניתנה למיטטרון רשות למחוק את זכויותיו של אחר. יצתה בת קול ואמרה, "שׁוּבֵי בְּנֵי שׁוֹבְבִים" (ירמיהו ג' י"ד) חוץ מאחר.

אמר אחר על עצמו, הואיל ונטרד אדם זה מאותו עולם, יצא ויהנה בעולם הזה. ויצא אחר לתרבות רעה.

יצא מצא זונה ותבעה. שאלה אותו, וכי אין אתה אלישע בן אבויה. עקר צנון מערוגה בשבת, ונתן לה. אמרה, אחר הוא.

"גם את זה לעמת זה עשה האלקים"

שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, מהו שנאמר, "בְּיוֹם טוֹבָה הָיָה בְּטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רָעָה גַם אֶת זֶה לְעִמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים עַל דְּבַרְתָּ שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה" (קהלת ז' י"ד).

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף טו

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

השיב רבי מאיר, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא, ברא דבר כנגדו. ברא הרים, ברא גבעות. ברא ימים, ברא נהרות.

אמר לו אחר, רבי עקיבא רבך, לא אמר כך, אלא, ברא צדיקים ברא רשעים. ברא גן עדן ברא גיהנם. כל אחד ואחד יש לו שני חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם. זכה צדיק, נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן. נתחייב רשע, נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם.

ואמר רב משרשיא, שענין זה, שהצדיקים נוטלים שני חלקים בגן עדן, מבואר בכתוב.

שנאמר, "תחת בְּשֵׁתְכֶם מְשָׁנָה וּכְלָמָה יָרְנוּ חֻלְקָם לְכֹן בְּאַרְצָם מְשָׁנָה יִירָשׁוּ שְׂמַחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם" (ישעיהו ס"א ז'). וענין זה, שהרשעים נוטלים שני חלקים בגיהנם, מבואר בכתוב, שנאמר, "יִבְשׁוּ רִדְפֵי וְאֵל אֲבִשָּׁה אֲנִי יַחַתּוּ הַמָּה וְאֵל אַחַתָּה אֲנִי הִבִּיא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמְשָׁנָה שְׁפָרוֹן שְׁבִירָם" (ירמיהו י"ז י"ח).

"לא יֵעָרְכָנָה זָהָב וְזָכוּכִית וְתַמּוֹרְתָהּ כְּלֵי פָז" שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, מהו שנאמר, "לא יֵעָרְכָנָה זָהָב וְזָכוּכִית וְתַמּוֹרְתָהּ כְּלֵי פָז" (איוב כ"ח י"ז).

השיב רבי מאיר, אלו דברי תורה, שקשים לקנותן ככלי זהב וכלי פז שהם יקרים, ונוחים לאבדן על ידי שכחה ככלי זכוכית שנשברים בקלות.

אמר לו אחר, רבי עקיבא רבך לא אמר כך, אלא, מה כלי זהב וכלי זכוכית אף על פי שנשברו יש להם תקנה, אף תלמיד חכם, אף על פי שסרח, יש לו תקנה.

אמר לו רבי מאיר אם כן אף אתה חוזר בדך. אמר לו אחר, כבר שמעתי מאחורי הפרגוד, "שובו בנים שובבים חוץ מאחר".

רבי מאיר ביקש להחזיר

את אחר ולא עלה בידו

מעשה באחר, שהיה רוכב על הסוס בשבת, והיה רבי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו. לאחר זמן אמר לו אחר, מאיר, חזור לאחריך, שכבר שיערתי בעקבי סוסי, עד כאן תחום שבת.

אמר לו רבי מאיר, אף אתה חוזר בדך. אמר לו אחר, והלא כבר אמרתי לך, כבר שמעתי מאחורי הפרגוד, "שובו בנים שובבים חוץ מאחר".

התחזק עליו רבי מאיר, עד שהכניסו לבית המדרש. ואמר לתינוק, פסוק לי פסוקך, כלומר אמור פסוק שלמדת. ופעמים כשעושים כן, יש למצוא רמז בתשובת התינוק. ואמר התינוק את הפסוק, "אֵין שְׁלוֹם אָמַר ה' לְרָשָׁעִים" (ישעיהו מ"ח כ"ב).

הכניסו רבי מאיר לבית כנסת אחר, ואמר לתינוק, פסוק לי פסוקך. ואמר התינוק את הפסוק, "כִּי אִם תִּכְבְּסִי בְּנֶתְךָ וְתִרְבִּי לָךְ בְּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֶךָ לְפָנַי נָאִם ה' אֱקִים" (ירמיהו ב' כ"ב).

הכניסו רבי מאיר לבית כנסת אחר, ואמר לתינוק, פסוק לי פסוקך. ואמר התינוק את הפסוק, "וְאֵת שְׂדוֹד מָה תַעֲשִׂי כִּי תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִי עָדִי זָהָב כִּי תִקְרָעִי בַפּוֹךְ עֵינֶיךָ לְשׂוֹא תִתִּיפִי מֵאֲסוֹ בְּךָ עֲגָבִים נִפְשָׁךְ יִבְקָשׁוּ" (ירמיהו ד' ל').

הכניסו רבי מאיר לבית כנסת אחר עד שהכניסו לשלושה עשר בתי כנסת וכל מקום אמרו התינוקות פסוקים כאלו שמראים שאין הקדוש ברוך הוא חפץ בתשובתו של אחר.

ובבית הכנסת האחרון, אמר התינוק את הפסוק, "וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹקִים מָה לָּךְ לְסַפֵּר חֻקֵּי וּתְשָׂא בְרִיתִי עָלֶי פִיד" (תהלים נ"ט ז'). והיה

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף טו

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

התינוק מגמגם בלשונו והיה נשמע כאילו אומר, "ולאלישע אָמַר אֶלְקִים מֶה לָךְ לְסַפֵּר חֻקִּי".

יש אומרים שהיה סכין בידו של אחר, וקרע בו את התינוק, ושלח קרעיו לשלושה עשר בתי כנסיות. ויש אומרים שלא היה בידו סכין, אך אמר, שאם היה בידו סכין, היה עושה כן.

דינו של אחר אחר מותו

כשמת אחר [יש גורסים "כי נח נפשיה". ויש גורסים "כי שכיב"], אמרו ברקיע, לא נדון אותו בגיהנם, משום שעסק בתורה, ולא יבוא לעולם הבא, משום שחטא.

אמר רבי מאיר, מוטב שידונו אותו ואז יבוא לעולם הבא, מתי אמות, ואעלה עשן מקברו, כלומר שאפעל שידונו אותו. וכשנפטר [=נח נפשיה] רבי מאיר, עלה עשן מקברו של אחר לומר שהחלו לדונו.

אמר רבי יוחנן, וכי גבורה היא לשרוף את רבו, אחד היה בינינו, שנכשל ויצא לתרבות רעה, ואין כח בכולנו להביאו לעולם הבא? אם אתפסנו בידי, להביאו לעולם הבא, מי יקחנו מידי? מתי אמות, ואכבה עשן מקברו. וכשנפטר [=נח נפשיה] רבי יוחנן, פסק העשן מקברו של אחר לומר שהביאו לעולם הבא.

פתח ספדן אחד להספיד את רבי יוחנן, ואמר, אפילו שומר הפתח של גיהנם, לא עמד לפניך רבינו בבואו להוציא אחר משם.

תורתו של אחר

בתו של אחר באה לפני רבי, ואמרה לו, רבי, פרנסני. שאל, בת מי את? אמרה לו, בתו של אחר אני. שאל, עדיין יש מזרעו בעולם? והלא נאמר, "לא נין לו ולא נכד בְּעַמּוֹ וְאִין שְׁרִיד בְּמִגְוָרָיו" (איוב י"ח י"ט). אמרה לו, זכור לתורתו, ואל תזכור מעשיו. מיד ירדה אש, וסכסכה ספסלו של רבי. בכה רבי ואמר, ומה למתגנים בה, כך, למשתבחים בה, על אחת כמה וכמה.

ועל הענין הזה דרש רבא את הפסוק, "אֶל גִּנְתֵי אֲגוּזֵי יִרְדְּתֵי לְרֵאוֹת בְּאֲפֵי הַנְּחַל לְרֵאוֹת הַפְּרָחִה הַגָּפֹן הַנֶּצֶוּ הַרְמַנִּים" (שה"ש ו' י"א). למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז? לומר לך, מה אגוז זה, אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה, אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם, אף על פי שסרח, אין תורתו נמאסת.

ללמוד תורה מרשעים

נאמר, "כִּי שִׁפְתַי כֶּהֵן וְשִׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֶךְ ה' צְבָאוֹת הוּא" (מלאכי ב' ז'). ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכתוב הזה מלמד, אם דומה הרב למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו.

ומסקנת הגמרא, שהדברים הללו אמורים, בתלמיד קטן, שלא יוכל להיזהר, ואם ילמד מהרב הרשע תורה, ילמד ממעשיו, לחטוא כמותו.

אבל תלמיד גדול, יכול להיזהר שלא לקבל מהרב הרשע את מעשיו הרעים, וילמד ממנו רק את דברי חכמתו, כפי שיש ללמוד מהפסוקים הבאים, וכן עשה רבי מאיר שלמד תורה מאחר.

לדברי ריש לקיש יש ללמוד זאת מהפסוק, "הֵט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דְּבָרֵי חֲכָמִים וְלִבְךָ תְּשִׁית לְדַעְתִּי" (משלי כ"ב י"ז). כלומר, רק דבריהם שמע, אבל דעתם לא תשמע, כי רשעים הם, ואף על פי כן דבריהם שמע.

ולדברי רבי חנינא יש ללמוד זאת מהפסוק,

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף טו

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

"שְׁמַעֵי בַת וְרָאִי וְהָטִי אֶזְנְךָ וְשָׁכַחֵי עִמְךָ וּבֵית אָבִיךָ" (תהלים מ"ה י"א). כלומר, שמעי וראי אבל את המעשה שכחי ולא תלמדי שמעשי רשע הם, ואף על פי כן מותר לשמוע ולראות.

וכשבא רב דימי מארץ ישראל אמר, כך אומרים במערבא היא ארץ ישראל, רבי מאיר אכל התמרה והשליך הגרעין [=אכל תחלא ושדא שיחלא לברא].

וכשרבה בר שילא פגש את אליהו. שאל את אליהו, מה עושה הקדוש ברוך הוא. והשיב לו אליהו, שהקדוש ברוך הוא אומר שמועות מפי כל החכמים, ומפיו של רבי מאיר אינו אומר.

שאל רבה, מדוע. והשיב אליהו, משום שרבי מאיר למד שמועות מפי אחר. שאל רבה, ומה בכך, רבי מאיר, רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק.

אמר לו אליהו, עכשיו שמע הקדוש ברוך הוא לקולך, ואומר שמועה מפיו, ואומר, מאיר בני אומר, בזמן שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת, קלני [=קל איני] מראשי, קלני [=קל איני] מזרועי. אם כך הקדוש ברוך הוא מצטער על דמם של רשעים, קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך.

חכמים גדולים שיצאו לתרבות רעה

שמואל מצא את רב יהודה שהוא נשען על בריח הדלת ובוכה. שאל אותו, שיננא [=מחודד] על מה אתה בוכה.

והשיב רב יהודה, וכי דבר קטן הוא מה שנאמר בחכמתם של החכמים שיצאו לתרבות רעה, הלא נאמר בהם, "לְבָדָּךָ יִהְיֶה אֵימָה אֵימָה סֵפֶר אֵימָה שֶׁקֶל אֵימָה סֵפֶר אֶת הַמְּגָדָּלִים" (ישעיהו ל"ג י"ח).

ודרשו זאת, "אֵימָה סֵפֶר", שהיו סופרים כל אותיות שבתורה, "אֵימָה שֶׁקֶל", שהיו שוקלים קלים וחמורים שבתורה, "אֵימָה סֵפֶר אֶת הַמְּגָדָּלִים", שהיו שונים שלש מאות הלכות במגדל הפורח באויר.

ואמר רבי אמי, שלוש מאות שאלות שאלו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר. הרי שהיו גדולים בחכמה עד מאוד, ואף על פי כן חטאו גם כן עד מאוד, עד ששינו בהם, שלשה מלכים, הם ירבעם אחאב ומנשה, וארבעה הדיוטות, הם בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי, אין להם חלק לעולם הבא. ואם כן מה יהא עלינו.

אמר לו שמואל, שיננא, טינא היתה בלבם, כלומר רשעים היו מימיהם.

ואחר, גם כן, הסיבה שבא לידי כך, ולא הגינה עליו תורתו, משום שגם בעודו כשר, זמר יווני לא פסק מפיו, [ורש"י גורס מביתו]. והיה לו להניח בשביל חורבן הבית, שנאמר "בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתַּוּ יָיִן" (ישעיהו כ"ד ט'). עוד אמרו עליו על אחר, בשעה שהיה עומד מבית המדרש, קודם שהפקיר עצמו לתרבות רעה,

הרבה ספרי מינים נושרים מחיקו, הרי שטינא היתה בליבו.

מי תורתו מגינה עליו שלא יחטא

שאל נימוס הגרדי את רבי מאיר, האם כל עמר דנחית ליורה סליק, כלומר, האם כל צמר שניתן ליורה של סממנים לצבוע נצבע היטב? האם כל הלומדים לפני חכמים, מועילה להם תורתם להגן עליהם מן החטא?

השיב לו רבי מאיר, כל מאן דהוה נקי אגב אימיה סליק [=כל שלא נתלכלך בגיזתו נצבע היטב], כל דלא הוה נקי אגב אימיה לא סליק [=וכל שנתלכלך בגיזתו אינו נצבע היטב]. כלומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, מועילה לו תורתו ומגינה עליו.